

kennus vaatii käytännössä sekä oman uskonnollisen perinteen sisäisen että eri uskonnollisten perinteiden välisen dialogin. Sisäisen dialogin tarve rakentuu kai helposti protestin muotoon. Ylipäänsä uskonnollisesta rauhanrakennuksesta puhutaan tietysti juuri siksi, ettei se ole tähän mennessä ollut ainakaan Jerusalemin kontekstissa ainoa tai edes ensisijainen lähestymistapa. Uskonnollinen rauhan rakentaminen tai pyrkimys siihen on jotain uutta ja hakee vielä muotoaan.

Rahebin teokseen mukaan otettu Near East Consultingin (NEC) toteuttama kysely Itä-Jerusalemin kristillisistä instituutioista sisältää kiinnostavaa dataa, mutta sitä vaivaa muutama olennainen metodologinen ongelma. NEC:n mukaan Jerusalemissa toimii 130 kristillistä instituutiota, mutta listalle päätyneiden kriteerejä ei selvennetä. Lisäksi tutkimus tavoitti vain puolet näistä järjestöistä. Tuloksien esittelystä puuttuu arvio siitä, ovatko vastanneet 67 järjestöä mahdollisesti edustavia. Mitään järjestöistä ei myöskään mainita nimeltä, mikä vähentää tulosten käyttökelpoisuutta. Sinänsä Jerusalemin pirstaleisen kristillisen kentän tarkempi kartoittaminen olisi hyvin mielenkiintoista.

Sen sijaan Nazmi al-Jubein artikkeli ”Holy Places in Jerusalem” tarjoaa huolellisemman ja kiinnostavan katsauksen Jerusalemin pyhien paikkojen muuttuvaan konkretiaan. Ilmaisu ”pyhät paikat” on usein käytetty mutta itsessään varsin epämääräinen. Sen alle kuitenkin kätkeytyy tarkasti määriteltä, joskin ajan kuluessa muuttuva, lista kristinuskolle, juutalaisuudelle ja islamille pyhistä paikoista ja rakennuksista. Artikkelin vertailee osmanikauden listoja Britannian mandaattikauden ja Jordanian hallintokauden pyhien paikkojen listauksiin ja lopulta nykytilanteeseen. Kirjoittaja osoittaa useita haasteita pyhien paikkojen määrittelyssä ja niitä koskevissa kiistoissa. Tämä koskee tietysti etenkin sellaisia paikkoja, joilla on merkitystä useammalle uskonnolliselle perinteelle, mutta myös sellaisia, jotka ovat selkeästi vain yhdelle uskonnolliselle ryhmälle

tärkeitä. Määritelmät eivät koskaan ole yksinkertaisia, mutta Jerusalemin tapauksessa niiden yhteys hallintaan, sen oikeutukseen ja viime kädessä poliittiseen valtaan on läsnä kaikkialla.

**Timo R. Stewart, VTT
Vanhempi tutkija
Ulkopoliittinen instituutti**

**SARI KIVISTÖ
Jobista Orwelliin: Kärsimys
kirjallisuudessa. Helsinki:
Avain 2020. 295 s.**

Tampereen yliopiston kirjallisuustieteen professori Sari Kivistö tarkastelee kirjassaan kärsimystä koskevia eksistentiaalisia kysymyksiä tavalla, jonka voi kuvitella kiinnostavan alan tutkijoiden lisäksi myös laajempaa yleisöä. Tutkimuksen tehtävänä on analysoida sitä, millä tavoin koettu ja nähty inhimillinen kärsimys on saanut äänen kaunokirjallisten tekstien ja niistä esitettyjen tulkintojen kautta.

Kivistön esittämien tulkintojen ja analyysien lähtökohtana on Jobin kirja, joka on juutalais-kristillisen uskonnon perustarina epäoikeudenmukaisesta kärsimyksestä. Kivistön tutkimuksessa tämä tarina toimii myöhempien kärsimystarinoiden peilinä. Tutkimuksen ensimmäisessä luvussa esitellään Jobin kirjaa koskevaa kirjallisuustieteen piirissä tehtyä tutkimusta. Se sisältää kuvauksen Jobin kirjan teemoista, jotka ovat myöhemmin heijastuneet Jobin kirjan kaunokirjallisissa tosinnoissa. Pääteemat ovat seuraavat: viattoman ihmisen kärsimys, teodikean ongelma, Jobin kapina, Jobin ystävien hänen epäuskoonsa kohdistama kritiikki, Jumalan voimannäyttö ja onnellinen loppu (s. 17). Kirjan muissa luvuissa Kivistö tarkastelee sitä, miten nämä kärsimyskertomuksen teemat ovat eläneet modernissa kirjallisuudessa.

Jobin kirjaa käsittelevässä luvussa

nousee esiin teologian kannalta kiinnostavia aatehistoriallisia näkemyksiä. Kivistö viittaa länsimaisen kirjallisuuden todellisuussuhdetta koskevaan Erich Auerbachin kehittämään mimesis-teoriaan. Auerbach asettaa vastakkain Raamatun yhtenäisen todellisuuskäsityksen, jota leimaa ehdoton ”tyrannimainen” totuudellisuuden vaatimus, ja modernille kirjallisuudelle tyypillisen todellisuuskäsityksen. Jobin kirjan huipentumassa Jumala ilmestyy mahdollisesti Jobille ja osoittaa tälle ylivoimaisuutensa. Vaikka rationaalista selitystä ei tarinassa anneta, Jumalan ilmestyminen muuttaa asioiden kokonaiskuvaa. Tätä vastoin sekulaareille Jobin seuraajille Jumala ei ilmesty. Toistuva teema modernissa kirjallisuudessa on todellisuuden hahmottomuus ja epäyhtenäisyys. Sekulaarissa kirjallisuudessa ”Jumala piilottelee, ihmisten ja asioiden väliset yhteydet katoavat, koherenssi ja merkitys katoaa episodien väliltä” (s. 27).

Kivistö kiinnittää huomiota myös George Steinerin käsitykseen Jobin kirjan ja antiikin tragedioiden välisestä olennaisesta erosta. Jobin kirjasta puuttuu tragedian mahdollisuus. Tragediassa asiat eivät lopulta korjaannu eikä pelastusta ilmaannu. Vaikka Job ei saa vastausta kysymyksiinsä, hän nöyrytyy kapinoinnin jälkeen Jumalan edessä ja saa menetyksensä korkojen kera takaisin. Kivistö viittaa Sofokleen *Filoktetes*-tragediaan, jonka päähenkilö kärsii Jobin tavoin ilman omaa syytään. Hänet hylätään autiolle saarelle kärsimään käärmepureman aiheuttamasta kivusta ilman apua. Kärsimyksen kokemus ei ole opettavaa tai jalostavaa, eikä siihen kuulu mitään ”metafyysistä ulottuvuutta” (s. 34). Filokteteen tarina tarjoaa näkymän todellisuuteen, joka Kivistön analyysissa on toistuvasti esillä.

Ensimmäisen luvun jälkeen Kivistö siirtyy tarkastelemaan sitä, miten Jobin kärsimyskertomuksen teemat ovat eläneet modernissa kirjallisuudessa. Tutkimuksen kohteena olevien

teosten joukkoon kuuluu klassikkojen lisäksi myös vähemmän tunnettuja teoksia. Tärkeimpiä kirjailijoita mainitaan päälukujen otsikoissa: "Voltaire, teodikea ja pahan ongelma", "Leviatan, Melville ja kosminen pahuus", "Uudelleen eletty kärsimys: yksi Spark ja kaksi Rothia" (eli Muriel Spark, Joseph Roth ja Philip Roth), "Kärsimyksen epäoikeudenmukaisuus: Kafkasta Kallakseen", "Absurdi kärsimys ja kapina: Beckett ja Camus" sekä "Kipu ja valta dystopiassa: orwellilainen tulevaisuus". Osa kirjan pääluvuista rakentuu teemojen varaan. Temaattisten lukujen otsikot ovat "Sivuhenkilöitä: Jobin vaimo", "Yhä uudelleen tuska lyö ylitseni: kipu ja kieli", "Kärsimyksen katsominen ja moraaliset tunteet" sekä "Kulttuuriset kertomukset kärsimyksestä". Kirjan viimeisessä luvussa pohditaan kirjallisuuden terapeuttista merkitystä.

Tutkimuksessa tarkasteltu kaunokirjallinen aineisto on mittava. Kirjan lähdeluettelossa mainitaan lähes 50 kaunokirjallista teosta ja monia niistä käsitellään työssä varsin laajasti. Samoin tutkimuskirjallisuutta on hyödynnetty kirjassa paljon ja monipuolisesti. Vaivaa on nähty, ja se näkyy korkealaatuisena työnjälkenä. Sisältönsä puolesta kansainvälistä tasoa oleva tutkimus palvelee erinomaisesti suomenkielistä yliopisto-opetusta. Kirjallisuuden tutkimusta ja elämäntutkimuksellisia teemoja yhdistävä kirja toimii mainiosti myös kirjallisuuslukupiirien tekstinä: tutkimuksesta löytyy kirjallisia helmiä ja avaimia niiden mahdollisiin tulkintoihin. Teos on erittäin selkeästi kirjoitettu. Kirjallisuudentutkimukseen ja filosofiaan liittyvät käsitteet esitetään tavalla, joka aukeaa myös näihin tutkimusaloihin vähemmän perehtyneille lukijoille. Kirja on sisällöltään niin monipuolinen, että siinä on paikoin jopa runsauden pulaa. Näkökulmat ulottuvat lukuisille kulttuurin- ja ihmistutkimuksen aloille. Metodologisten lähestymistapojen moneus on ominaista kirjallisuustieteelliselle tutkimukselle.

"Antiteodikean" käsite ilmaisee kirjan olennaista eettistä juonetta. Kivistö on käsitellyt tätä teemaa aiemmin

Sami Pihlströmin kanssa kirjoittamaansa kirjassa *Kantian Antitheodicy: Philosophical and Literary Varieties* (2016). Antiteodikean käsite ei liity ainoastaan klassiseen teologiseen ongelmaan, miksi kaikkivaltias ja hyvä Jumala sallii kärsimyksen ja pahuuden olemassaolon, vaan laajemmin ottaen kyse on kaikkien sellaisten totalisoivien näkökulmien torjumisesta, joissa yksilöiden kärsimys asetetaan välineellisesti palvelemaan jotakin kokonaissuunnitelmaa. Antiteodikean näkökulma todellisuuteen tunnustaa elämän moniäänisyyden, epävarmuuden, haavoittuvuuden ja lohduttomuuden. Se hylkää selitysyrietykset ja tunnistaa kärsimyksen turhuuden. Tämä ei kuitenkaan merkitse sitä, että kärsimys hyväksyttäisiin välttämättömänä osana maailmaa.

Uskonnollisen ajattelun ja sekulaarin eksistentialismin kohtaaminen nousee hienosti esille Camus'n *Rutos-sa*. Kivuliaasti tappavan taudin vuoksi eristetyssä kaupungissa kirjan päähenkilö lääkäri Rieux auttaa parhaansa mukaan kärsiviä, mutta kieltäytyy kuolemaansa asti "rakastamasta luomakuntaa, joka kiduttaa lapsia". Camus asettaa kirjassaan Rieux'n ajattelun kaupungissa toimivan papin, jesuiitta Paneloux'n ajattelun vastakohtaksi. Todettuaan, että lapsen kärsimyksen kestäminen on vaikeaa myös hänelle itselleen, Paneloux jatkaa: "Ehkä meidän on rakastettava sitä, mitä emme ymmärrä." Jesuiitta nöyrytyy ja alistuu Jumalan tahtoon, vaikka hänkään ei lopulta löydä kärsimykselle mitään selitystä. Tarinassa fanaattiseksi kuvattu jesuiitta luopuu konkreettisesti itsestään: sairastuttuaan hän kieltäytyy lääkähoidosta. Kivistö kuvaa tätä eroa "velvollisuuseetiikan ja teodikean vastakkainasetteluksi" (s. 160).

Antiteodikean logiikka näkyy myös Kafkan teoksissa, jotka Martin Buber nimesi "oman aikansa tärkeimmiksi Jobin kirjaan nojaaviksi aikalaiskommenttaareiksi" (s. 109). Kivistö analysoi valaisella tavalla *Oikeusjuttua* Jobin

kirjan modernina uudelleenkirjoituksena. Kafkan monikerroksinen tarina syyttömästi pidätetyn Josef K:n kohtalosta ja tämän absurdista oikeudenkäyntiprosessista ilmentää Kivistön mukaan modernin ihmisen kokemusta, josta "puuttuu suunta, painavuus ja merkityksellisyys" (s. 117). Josef K:n oikeudenkäynti lykkäytyy jatkuvasti tuonemmaksi, ja kaikki jää avoimeksi. Jumala ei ilmesty eikä tarina pääty Jobin tarinan tavoin onnellisesti, vaan lopussa moderni Job pistetään tikarilla kuoliaaksi.

Akateeminen kirjallisuudentutkimus yhdistyy teoksessa saumattomasti eettisiin ja filosofisiin pohdintoihin. Tutkimuksen kohteeksi valitusta kirjallisuudesta nousee lohduton kuva todellisuudesta, mutta Kivistön mukaan kirjallisuus tarjoaa paradoksaalisella tavalla lohduttavia näköaloja lohduttomille. Selitykset johtavat eettiseen umpikujaan, mutta Kivistön mukaan vaikeneminen ja alistuminen eivät ole oikeita reaktiota tilanteeseen. Kirjallisuuden eettinen vaatimus on Kivistön mukaan "vastustaa hiljenemistä kärsimyksen äärellä". Hän katsoo, että "eettiset näkökannat kärsimykseen ovat aina luottaneet puheen ja sanan voimaan, joka estää tarinaa päättymästä tai sellaista dystopian maailmaa toteutumasta, jossa kieli ja kirjallisuus eivät enää muuttaisi mitään". Kun lohtua etsitään, sen palasia ei löydy selityksistä, vaan kärsimystarinoista löydettyistä hyvistä ihmisistä, "jotka pienillä eleillään helpottavat kärsivän elämää" (s. 285).

**Timo Koistinen, dos.
Uskonnonfilosofian
yliopistonlehtori
Helsingin yliopisto**